
Китайські джерела щодо центральноазійського виміру політики КНР у галузі регіональної безпеки в постбіполярний період

П. Ленський

Проблеми безпеки в Центральноазійському регіоні є в цілому досить дослідженою тематикою та, з огляду на підвищення статусу регіону на геополітичній карті світу, що спостерігається останнім часом, привертають увагу дослідників з багатьох країн світу. Водночас зовнішня політика Китаю у сфері забезпечення регіональної безпеки, особливо, протягом останніх років досліджена значно менше. Особливий інтерес для дослідників ця проблематика набула наприкінці 1990-х рр. під час створення та діяльності “Шанхайської п’ятірки”, далі Шанхайської організації співробітництва.

Джерельна база проблеми, що досліджується, включає широке коло офіційних китайських документів, зокрема, заяви та промови китайських керівників, оприлюднені в ЗМІ та публікації МЗС КНР, щорічні звіти китайського уряду та парламенту, двосторонні документи (угоди, спільні заяви, меморандуми), укладені урядом Китаю з урядами інших держав, матеріали Шанхайської організації співробітництва, а також документи китайських наукових установ, аналітичних і політологічних центрів, що займаються проблематикою Центральної Азії та зовнішньої політики Китаю в регіоні.

Особливістю китайських досліджень зовнішньої політики країни, у тому числі її безпекових аспектів, починаючи з моменту створення Китайської Народної Республіки та до теперішнього часу було їхній надмірне ідеологізований характер через примушуване обслуговування політичною наукою офіційного курсу китайського керівництва. Слід зазначити, що зовнішня політика КНР завжди визначалася правлячою Комуністичною партією Китаю, її керівництвом та, значною мірою, персонально першим керівником КПК. Загальні напрями та результати реалізації зовнішньополітичного курсу країни в той чи інший термін розвитку Китаю, як правило, висловлювалися в документах партійних з’їздів та сесій Всекитайських зборів народних представників. Конкретні зовнішньополітичні заходи обговорювалися та приймалися під час закритих нарад вищого керівництва країни, яке також визначало необхідність і ступінь поінформованості китайського суспільства та масштаби проведення відповідних пропагандистських кампаній. Тому більшість політичних досліджень представляли собою, головним чином, тлумачення виступів на різноманітних партійних і урядових форумах керівників Китаю Мао Цзедуна, Чжоу Еньляя, Лю Шаоці. За визнанням більшості китайських джерел, політичну платформу та ідеологічне підґрунтя сучасного зовнішньополітичного курсу країни становила дипломатична ідеологія колишнього керівника Китаю Ден Сяопіна, “яка збагатила традиційний дипломатичний інструментарій, нові методи якого полягали в холодному та спокійному спостереженні, у обґрунтованому реагуванні, у зайнятті міцних позицій, у діях з урахуванням всіх обставин тощо”. Зазначені принципи зовнішньої політики, більш яскраво відображені у відомій “формулі 24 ієрогліфа” Ден Сяопіна: “Холоднокровно спостерігати; стримано укріпляти хитливі позиції; перемагати труднощі; триматися в тіні й намагатися ні в чому себе не проявляти; бути здатним захищати свої незграбні погляди; ніколи не намагатися лідувати та завжди добиватися деяких результатів”.

Нове китайське керівництво «четвертого покоління» на чолі з Ху Цзіньтао опинилося в складних умовах необхідності кардинального перегляду старих ідеологізованих концепцій колишніх китайських керівників та розробки нового зовнішньополітичного курсу. Протягом останніх років у державних та науково-дослідницьких установах країни розгорнута широкомасштабна кампанія щодо вивчення та пошуку нових концептуальних підходів до регулювання проблем міжнародної політики, насамперед, у сфері національної безпеки.

Історично дослідження в Китайській Народній Республіці у сфері міжнародної та безпекової політики розвиваються в рамках кількох наукових установ, на долю яких припадає більшість усіх наукових досліджень та публікацій з проблем безпеки. Слід відзначити, що міжнародний курс Китаю тільки два десятиліття назад став предметом наукового аналізу та дискусій, а відповідні розробки аналітиків реалізовувалися в офіційну лінію. У 1970-1980-х роках у Китаї створюються або поновляють роботу такі науково-дослідницькі установи, що займаються проблемами зовнішньої політики та політики безпеки, у тому числі в регіоні Центральної Азії, як Інститут міжнародних сучасних проблем, Інститут вивчення проблем Росії, країн Східної Європи та Центральної Азії Академії суспільних наук КНР, Пекінський інститут сучасних міжнародних досліджень, Центр досліджень ШОС при Шанхайській Академії суспільних наук, Інститут Східної Європи та Центральної Азії Шанхайської Академії суспільних наук. Окрім того, проблемами безпеки широко займаються наукові та навчальні заклади Народно-визвольної армії Китаю, зокрема, Нанкінський університет НВАК та Академія генерального штабу НВАК. Існує значна кількість різноманітних громадських асоціацій та об'єднань, зокрема, Китайська асоціація колишніх дипломатів, Китайське Товариство народної дипломатії, а також низка центрів при освітянських закладах Китаю, що займаються науково-практичною діяльністю у сфері міжнародних відносин. Хоча їх вплив на розвиток безпекових досліджень у країні є відносно незначним, але практичний досвід зазначених установ представляє певний інтерес у контексті даного дисертаційного дослідження.

Серед відомих авторів, що займаються проблематикою сучасної політики Китаю у сфері безпеки в Центральній Азії, у тому числі проблематикою Шанхайської організації співробітництва, слід назвати Лі Чаншунь, Лі Цзіньце, Лі Фенлінь, Лі Літань, Лі Міньлунь, Пань Гуан, Жень Дунфен, Тан Гуанхун, Сін Гуаншен, Сюнь Гуанкай, Чжа Даоцзян, Чжан Байцзя, Чжан Дегуан, Чжао Хуашен та ін.

Найбільш цікавим, на мій погляд, документом з питань сучасної зовнішньої політики Китаю є наукова публікація професора Нанкінського політичного інституту Народно-визвольної армії Китаю (НВАК) Тан Гуанхуна “Різноманіття світу та нова ідея китайської дипломатії”, яка була розтиражована провідними національними інформаційними агенціями Китаю “Сіньхуа” і “Женьмінь жибао”, що свідчить про надання висунутій у статті новій зовнішньополітичній концепції статусу державної.

Як вважає китайський дослідник, на сучасному етапі “роль китайської дипломатії виявляється в повазі до різноманіття світу, а її база та імпульс – корінні інтереси китайського народу та загальні інтереси народів усього світу”. Довготерміновою метою має бути створення нового світового політичного та економічного порядку, а саме “лише при створенні нового порядку можна досягнути стабільності, а лише при досягненні стабільності розвиватися” [1].

Більш чітко та конкретно пояснення нового світоустрою можна знайти в доповідях та виступах китайських керівників, що схематично відображається наступним чином: мета – загальне процвітання, спосіб – діалог та співпраця, гаран-

тії – загальновизнані закони та звичаї; базис – збалансований розвиток; рушійна сила – взаємна безпека. При цьому “процес формування нового міжнародного порядку є процесом створення гармонічного світу”.

Наукові інтереси Чжао Хуашена [2-10], директора Центру Росії та Центральної Азії Фуданського університету (м. Шанхай), охоплюють проблематику Шанхайської організації співробітництва, у створенні та роботі якої він брав безпосередню участь. В авторській монографії “Китай, Центральна Азія та Шанхайська організація співробітництва”, яка присвячена історії створення та розвитку Шанхайської організації співробітництва, розглянуті основні напрямки діяльності ШОС, визначені інтереси трьох великих держав – Китаю, Росії та США – у Центральній Азії, докладніше проаналізовано вплив подій 11 вересня 2001 р. на функціонування ШОС [7].

Одним з перших наукових закладів у Китаї та в цілому у світі, що спеціалізується на проблемах Шанхайської організації співробітництва є Центр досліджень ШОС при Шанхайській академії суспільних наук, який очолює відомий фахівець Пань Гуан. До кола актуальних дослідницьких завдань колективу Центру входять механізми взаємодії країн-учасниць ШОС у забезпеченні безпеки та боротьбі з тероризмом, співпраці у сфері енергетики та комунікацій, вплив Іракської війни на діяльність організації, стосунки ШОС зі США, створення без’ядерної зони в Центральній Азії, взаємодія ШОС з іншими регіональними організаціями та механізмами в Центральній Азії [11-13].

Так у одній з перших наукових публікацій “Шанхайська організація співробітництва в контексті міжнародної антитерористичної кампанії” професор Пань Гуан відстежує вплив подій 11 вересня 2001 року та розгорнутої США та їх союзниками військової операції в Афганістані на подальший розвиток регіональної структури безпеки, відзначаючи її нові можливості та виклики, що встають перед організацією [11].

Розглядаючи широкий спектр проблем, пов’язаних з міжнародними відносинами, безпекою, міжнародним тероризмом, глобалізацією, геоекономікою та ін., авторський колектив на чолі з Пань Гуаном у монографії “Центральна Азія до й після 11 вересня: геополітика та безпека” головний акцент робить на їхніх політичних та геополітичних аспектах. Зокрема, здійснюється політичний аналіз усіх факторів міжнародної політики, оцінок позицій та інтересів основних держав та гравців, що втягнуті в політику регіону, а також робиться спроба відобразити усі ризики, які пов’язані зі змінами регіональної та міжнародної ситуації та політикою стосовно Центральної Азії.

У монографії “Проблема безпеки та Шанхайська організація співробітництва” директор Інституту вивчення проблем Росії, країн Східної Європи та Центральної Азії Академії суспільних наук КНР Син Гуанчен простежує проблему безпеки в Центральній Азії через призму еволюції співробітництва країн-учасниць ШОС у зазначеній сфері від врегулювання прикордонних питань до поглиблення взаємодовіри у військових справах, скорочення збройних сил та боротьби з тероризмом, сепаратизмом і екстремізмом. На думку науковця, останнім часом “рівень співробітництва безпеки ШОС неухильно зростає, степінь довіри поглиблюється, що заклало основу для подальшого розвитку відносин усіх членів організації” [14-15].

Особливістю політично-наукового життя в Китаї є традиційний значний вплив військових кіл, що, у тому числі, виражається у формі участі військових у наукових дослідженнях. У найбільшій мірі згадана особливість стосується діяльності як низки аналітичних центрів і громадських асоціацій, чимало співробітників яких займали командні посади в збройних силах країни, так і навчальних закладів Народно-визвольної армії Китаю (НВАК).

Характерною тенденцією розвитку сучасних міжнародних досліджень у КНР також є підвищення уваги науковців до теоретичних аспектів зовнішньої та безпекової політики країни, викликане впливом на китайську політичну науку американських та європейських шкіл дослідження міжнародних відносин.

У цілому, можна стверджувати, що на сьогодні в КНР існує ґрунтовний комплекс джерел, який відображає основні напрямки формування та реалізації національної зовнішньополітичної стратегії, у т.ч. у регіоні Центральної Азії.

Список використаних джерел

1. *Тан Гуанхун*. Різноманітність світу та нова ідея китайської дипломатії // Вивчення міжнародних проблем. – Пекін. – 2005. – № 5. – С. 22-27. (Кит. мовою)
2. *Чжао Хуашен*. Китай, Россия, США: интересы, позиции, взаимоотношения в Центральной Азии // Центральная Азия и Кавказ. – Лüleа (Швеция). – 2004. – № 4. – С. 131-141; № 6. – С. 102-111.
3. *Zhao Huasheng*. The SCO in the Last Year // China and Eurasia Quarterly, Special Edition: The SCO at One. – July 2005. – P. 10-12.
4. *Zhao Huasheng*. The Shanghai Cooperation Organization at 5: Achievements and Challenges Ahead // China and Eurasia Quarterly. – August 2006. – Vol. 4. – No3. – P. 105-123.
5. *Zhao Huasheng*. China, Russia and the U.S.: their Interests, Postures, and Interrelations in Central Asia // Central Asia and Caucasus. – Lüleа (Sweden). – 2004. – No5. – P. 116-125; No6. – P. 86-94.
6. *Zhao Huasheng*. A Chinese View on the US Role for Security Providing in Central Asia // Cooperation of Central Asian Countries and the USA for Security Providing in the Region. – Almaty: IWEP, 2005. – P. 41-58.
7. *Чжао Хуашэн*. Китай, Центральная Азия и Шанхайская организация сотрудничества // Рабочие материалы. Московский Центр Карнеги. – 2005. – Вып. 5.
8. *Чжао Хуашен*. Некоторые проблемы развития Шанхайской организации сотрудничества // Информационный сборник “Безопасность”. Специальный выпуск “Шанхайская организация сотрудничества”. – Москва, 2007.
9. Матеріали міжнародного семінара “Центральна Азія та Шанхайська організація співробітництва” / Під ред. Юй Сінтяня і Чжао Хуашена. – Шанхай: Шанхайський інститут міжнародних досліджень, 2003. (Кит. мовою)
10. Сборник материалов международного семинара “Центральная Азия и Шанхайская организация сотрудничества” / Под ред. Юй Синтяня и Чжао Хуашэна; Шанхайский институт международных исследований. – Шанхай, 2003.
11. *Пан Гуан*. Шанхайська організація співробітництва у контексті міжнародної антитерористичної організації. – <http://www.ca-c.org/journal/rus-03-2003/06.guarprimru.shtml>
12. *Пан Гуан, Ху Цзянь*. Перша регіональна організація співробітництва в 21-му столітті – Шанхайська організація співробітництва під кутом комплексного дослідження. – Пекін: Чжунго чжунян дансяо чубаньше, 2006.
13. *Pan Guang*. East Turkestan Terrorism and the Terrorist Arc: China’s Post-9/11 Anti-Terror Strategy // China and Eurasia Quarterly. – May 2006. – Vol. 4. – No 2. – P. 19-24.
14. *Сін Гуанчен*. Проблеми безпеки та Шанхайська організація співробітництва.
15. *Сін Гуанчен*. Шанхайская организация сотрудничества: приоритетные направления // Мировая экономика и международные отношения. – 2002. – №11. – С.68-75.